

**ABDÜLHAK ŞİNASI HİSAR’IN ESERLERİNDE HAYALLERDEN HAKİKATE
İNSAN**

¹Mahfuz ZARİÇ

Özet

Bu yazıda Abdülhak Şinasi Hisar’ın başta romanları olmak üzere eserlerinde insan konusu tematik açıdan ele alınmaktadır. Yazıda yöntem olarak, temeli dilbilimci Ferdinand de Saussure’e (1857-1913) dayandırılan ikili karşıtlıklardan² yararlanarak bir tasnif çalışmasında bulunmaktadır.

Hisar’ın eserlerinde geçmişi tekrar yaşamak ve yaşatmak isteyen, güvenme ve inanma ihtiyacı içindeki insanda zamanla, ebediyet arzusu yerini ölüm ve yokluk korkusuna, hayaller hakikate, hülyalar ümitsizliğe, özlemler endişelere, manevî sevgi iklimi maddî kuruluğa ve yalnızlığa, itikatlar şüphelere bırakır. Çocukluk ve ilk gençlik dönemleri, hatıralara dönüşmüş kayıp cennet zamanlara dönüşür. Hâlden kaçtıkça insan rüyaya, hayale, hatıraya, geçmiş zamanlara sığınır. Bekleyiş ve arayış içindeki insan anlaşılabilir olur; yanlış anlaşılır, aldanır; avunmalar ve hayal kırıklıklarıyla bir ömür sürer; kendini cennetten kovulmuş bir sürgün olarak hisseder; bazen de insanî bir ihtiyaç, iklim ve estetik değer olarak dine yönelir.

Anahtar Sözcükler: Abdülhak Şinasi Hisar, hayal, hakikat, tutunamama, yüzleşme.

**THE HUMAN: FROM DREAMS TO TRUTH AT THE WORKS OF ABDÜLHAK
ŞİNASI HİSAR**

Abstract

This article is on studies of Abdülhak Şinasi especially on his novels. We will deal with issue of human thematically in his books. We will classify the topics and themes using dual oppositions is based on linguist Ferdinand de Saussure’e.

In the works of Abdülhak Şinasi Hisar at the people who wants to re-live and cherish the past and needs to trust and believe in, desire for eternity gives place to fear of death and nothingness; dreams to reality; imaginations to despair; aspirations to concerns; spiritual climate of love to material desolations; beliefs to doubts. The periods of childhood and early youth turns to the times of lost

¹ Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı mahfuzzaric@gmail.com

² “Kavramların ikili karşıtlıklar biçiminde sınıflandırılmasına yapısal düşüncede sık rastlandığı söylenebilir: sanki dilbilimcinin üst dili, betimlediği dizgenin ikili yapısını değişik bir düzleme indirgeyerek yansıtmış gibi.(...) Çağdaş insan bilimlerindeki söylemde, ikili sınıflandırmanın üstünlüğünü incelemenin de kuşkusuz çok öğretici olacağını geçerken belirtelim” (Barthes, 1979: 2, 3).

paradise. Human refuges to the dreams, imaginations, remembrance and past; when he escapes from already. The human who is expectant and seeking would be unintelligible is misunderstood and deceived; disappointments and consolation take a life time. It feels itself like an exile banished from heaven or tends to religion as a result of humanely need, climate and aesthetic value.

Keywords: Abdülhak Şinasi Hisar, imagination, truth, failure to hold on, confrontation.

Giriş

Abdülhak Şinasi Hisar, eserlerinde çoğulcu bütünlüğün içinde zıt unsurları ele almakta; pek çok alanda zıtlıklara ve değişkenliğe dikkat çekmektedir. İnsanı, bir muamma bir anlaşılmaz olarak görmektedir.

Hisar'ın romanlarında merkezî kişiler dış dünyada aradıklarını bulamadıkları veya tasarılarını gerçekleştiremedikleri için iç dünyalarına, hayale veya çocukluk, delilik, şeyhlik gibi yeni kimliklere sığınır. Böylece merkezî roman kişilerinin ömürleri yaşadığı zamanın dışında, tasarılarından oluşan hayal âleminde, bekleyiş ve arayış içerisinde geçer; aldanan, avunan bu kişiler anlaşılamazlar, yanlış anlaşılırlar ve hayal kırıklıklarıyla baş başa kalırlar. Bu durumlar, Hisar'ın romanlarında, geçen zamanlardan çıkarılabilecek en büyük derslerden birisi olarak genellikle hayalin hakikate, maneviyatın ise maddiyata mağlup olduğu gerçeğine ulaştırır.

Abdülhak Şinasi'nin romanlarındaki merkezî kişileri bir tek geçmiş, gelecek veya yaşanılan zamana dönük kişiler olarak sınıflandırmak da zorlama, itibarî ve hatalı bir yaklaşım olacaktır. Çünkü Fahim Bey, ömrünün bir döneminde babasına kıyasla yeni ve geleceğe dönük; Saffet Hanım, Fahim Bey'e nazaran geçmişe dönük; anlatıcıya göre ise Fahim Bey bazen geçmişe bazen de geleceğe dönük kişiler olabilmektedir. Fahim Bey'in ilk algılamaların aksine, aslında düşüncelerinin ve yüzünün Batı'ya ve geleceğe dönük olması, gazeteleri takibi ve arşivleme merakı; Fahim Bey'de, Ali Nizamî Bey'de ve Hacı Vamık Bey'de görülen düalist yaşantılar, geçmişe veya geleceğe dönük olmaları itibarıyla yapacağımız tasnif çabalarını çoğu zaman boşa çıkarmaktadır.

Yaşadığı Zamanın Dışında Olma

Vaktiyle bir yanlış anlaşılmanın, kendisini mecbur hissetmenin ya da terzi kurnazlığının kurbanı olan Fahim Bey, neredeyse bütün bir ömründe eskitemeyeceği kadar elbiseye sahip olmuş; altına girdiği maddî külfet yüzünden de sonraki yıllarda renkleri solup değişen, eskiyen, modası ve mevsimi geçen bu elbiseleri, içlerini dışlarına çevirmek gibi çarelerle, giymeye devam etmiştir. Sonuçta ise hem kendisi hem de giysileri, yaşadıkları zamanın dışında, varlıklarını sürdürmek durumunda kalmışlardır.

Fahim Bey'in, uzun uzadıya sözü edilen giysileri ilk başlarda türleri ve renkleri ile zamanı tayin edebiliyorken, Fahim Bey'in düştüğü maddî zorluklardan ötürü sonraları, tıpkı sahipleri gibi zamana tutunamamış bir görüntü sergilemişlerdir. Eskiyen, modası geçen elbiseler, bir yandan da mevsimlerin ve saatlerin çoktan geçmiş olduklarını hatırlatmaktadırlar. Bazen de Fahim Bey'in bu giysileri, onun komik durumlara düşmesine neden olmuşlardır. Fahim Bey, sonbaharda arkasında daha yazlık bir esvap ile; odasının içindeyken de arkasında bir av takımı ile görülürmüş. Bu hâl karşısında arkadaşları onunla “ ‘İlâhî Fahim Bey!... Bu av esvaplarını böyle odanın içinde sinek avlamak için mi giymişsin?’ ” diyerek alay ederlermiş (FBB: 19, 24).

Anlatıcıya göre, şimdi hayalleri gerçekleşse bile, tasavvurlarının zamanı geçmiş olacağından, Fahim Bey onların nimetlerinden yararlanamayacaktır ve onun yaşadığı zamanın dışında kalması, kendisinin “zamanı hesaba katmamak” yanlışlığından kaynaklanmaktadır (FBB: 65).

Beyazlamış saçları ve bıyıkları ile Fahim Bey'de, anlatıcıya göre “yaşıyor değil de hâlâ bir yaşamaya hazırlanma devresinde bulunuyor hali” vardır. Vaktiyle onu nezaketle karşılayanlar da artık gerçekleşmesini imkânsız gördükleri iş teklifleri dolayısıyla onu, boş vakitleri olmadan kabul etmemekte ve saatlerce bekletmektedirler (FBB: 74). Anlatıcı, sürekli bir arayış içinde gördüğü Fahim Bey'e kendi iç sesinde “Yahut, hâlâ kendinizi arıyorsunuz da kendinizi hâlâ bulamadınız mı?” diye sormaktadır (FBB: 77).

Çamlıca'daki Eniştemiz romanının anlatıcısı da Hacı Vamık Bey ve halasının hayatlarından hareketle, çoğu insanın “hayata bir türlü alışmamak ve onunla anlaşmamak yüzünden” rahatı daima bulunduğu yerden başka bir yerde ve yaşadığı zamandan başka bir zamanda bulacağını hayal ederek ömür sürdüğünü; saadeti hiçbir zaman ellerinde görmediklerini ve ömürlerinin, böylece şimdi sürmesi nasip olmayan ve güya saadete ererek bir başka ömre hazırlanmış mahiyetinde geçmekte olduğunu ileri sürer (ÇE: 201).

Fikir-ruh çatışması yaşayan anlatıcı, ciddiyetsizliğin neredeyse bütün kâinatta var olduğunu; fakat ruhun kabul ettiği bu türden gerçeklere düşüncelerimizin bir türlü kanmadığını söyler. Bu bilinç düzeyine “hakikî kimsesizlik” diyen anlatıcı, bu hâlin telafî ve teselli edilemeyeceğini; çünkü bizlerin “dünyanın en güzel hülyası olan ahreti kaybetmiş ve böylece en emin tesellisinden mahrum kalmış insanlar, cennetten kovularak kendi içlerine kapanmış sürgünler” olduğumuz hükmüne varmıştır (ÇE: 220).

Ali Nizamî Bey de önce bir mirasyedi sonra bir meczup olarak etrafındaki ayakları yere basan insanlardan genel olarak farklı bir hayat yaşamış; bir yönüyle zamana tutunamamıştır. Böylelikle Abdülhak Şinasi'nin merkezî roman kişilerinin üçü de yaşadıkları zamanın dışında hayatlarının önemli bir kısmını geçirmiş olurlar.

Bekleyiş ve Arayış İçinde Olma

Yazar, bir ömür süren bekleyişler konusuna romanlarının yanı sıra anı/denemelerinde de yer vermiştir. Yazar, “Hepimiz birer bekleyişin çocuklarıyız.” dediği *Boğaziçi Mehtapları*’nda ilk insandan beri cenneti umduğumuzu, yeryüzünde en çok kendi sadakatimizi aradığımızı ve yine kendimizin sadakate ihanet ettiğini belirtir. Geçmişe veya geleceğe sığınmamızı da saadeti yaşadığımız zamanda bulamayışımıza bağlar (BM: 80).

Hisar anı/denemelerinin ikincisi olan *Boğaziçi Yalıları*’nda da bekleyiş içinde geçen zamanlardan söz eder; en iyi, en tatlı günlerim dediği çocukluk ve ilk gençlik günlerini anlatırken “meğer hep bekliyormuşuz” der (BY: 32).

Bekleyiş hâlinde olan, sadece insanlar değildir. Hisar’a göre Boğaziçi de doğasıyla saadeti ummakta ve ona hazırlanmış gibi için için bir bekleyiş içinde gibidir. Daima geçen ve geçmiş zamanları söyleyen guruplarda da bu beklemenin artık abes olduğunu gösteren bir hüznün var gibidir (BY: 70, 72).

Hisar, çocukluk anılarına en fazla yer verdiği eserleri *Geçmiş Zaman Köşkleri*’nde kendisinin de kalbini senelerce doldurmuş olan ve içtimai bir hâlet gibi gördüğü bekleyiş hâlini, bir de II. Abdülhamit’in İstibdat rejiminden kurtulup millî bir hürriyete kavuşmayı beklememesiyle ilişkilendirir (GZK: 75).

Fahim Bey ve Biz romanında anlatıcının babası, odaları boş konağında çoğunlukla dalgın dalgın keman çalan dostu Fahim Bey’i görmeye gittikçe Fahim Bey’in “bir bekleyişten ibaret hayatına” şaşakalmış. Kendisini işe alacak bir yardım eli beklentisi içindeki Fahim Bey, kendisine “A birader! Senin bu halin ne olacak?” diye soranlara hep “Bir gün olur elbette benim de hatırımlı sorarlar. Bana da iktidarına layık bir yer verirler. Benim de halim düzelir. Siz üzülmeysin..!” diye cevap verirmiş. Vaktiyle bir arkadaşını Tıbbiyeye yazdırmış olan Fahim Bey, kendisi içinse senelerce hiçbir şey yapmamış, akranları maaşlarını arttırıp rütbe, nişan alırlarken, yıllarca odaları boş konağına elleri boş gidip gelmeye devam etmiştir (FBB: 13-15).

Fahim Bey, evinde biriktirdiği yerli ve yabancı gazeteleri de âdeta “vaktin birinde Fahim Bey’in lehine düzeltilecek mühim birtakım hesapların evrakı müsbitesiymişler gibi” el sürmeden bekletmektedir (FBB: 31).

Gönlü geleceğe dönük iş hayalleriyle dolu olan Fahim Bey, bir İngiliz malî müessesine iş teklifinde bulunur; günü geldiğinde de projesini anlatmak üzere İngiltere’ye davet edilir. Fahim Bey, nice zorluklar ve aksilikler yaşayarak randevusuna vaktinde yetişir. Gittiği bir iş görüşmesinden, sermaye istediği Baron’un yeni bir randevu tayin edileceği vaadi dışında eli boş dönen Fahim Bey, bu

vaatle ümidinden hiçbir şey zail olmaksızın geri döner. Bu iş görüşmesinden başarısız ayrılan Fahim Bey'i anlatıcı, "mağlûp bir muzaffere" benzetir (FBB: 46-49).

Anlatıcıya göre Fahim Bey'in yaşamı "hâdisesiz, muvaffakiyetsiz, bomboş, bir nevi mübhem hayal ve intizarla geçen" bir hayat olmuştur (FBB: 60).

Fahim Bey, dilden dile dolaşacak olan rüyasını eşine müjdelirken "Hanım! Gözlerimiz aydın! Yakında mukadderatımız büsbütün değişecek! Bak, görürsün, inşallah!" der (FBB: 63). Fahim Bey'in bu sözleri, aynı zamanda yıllardır süren umut ve emel dolu bekleyişlerini kendisiyle birlikte eşinin de usanmadan devam ettirmesi için bir davettir. Anlatıcı, Fahim Bey için "sanki bütün hayatında böyle beklemiş değil miydi?" diye sorar (FBB: 114).

Çamlıca'daki Eniştemiz romanında da sahip olduğu bütün gösterişli eşyalara, tattığı çeşit çeşit yemeklere, yaşadığı eğlencelere rağmen Hacı Vamık Bey, "rahatını hiçbir zaman bulmuş" değildir. Yıllar yılı hayaliyle avunduğu Çamlıca köşkü, "daha tamir görüp, bezenip dilediği kıvama gelmeden evvel böyle mânen ve maddeten iflas etmiş olduğu halde" iken bile Hacı Vamık Bey, rahatı daima başka bir yerde bulacağını ummuştur. Ömrünün son zamanlarında ise "daha ufarak, daha yumuşak ve daha sıcak bir başka yuva tahayyül" etmiş ve o ümit âleminde, kendisine, "bütün bir saadet âlemi" kurmuştur (ÇE: 181).

Anlatıcı, insan olarak "Cennetten kovulduğumuzu hatırlayarak yine bir cennete kavuşmak isteyen ruhumuzun bize her zaman lâkayt kalan tabiatın ihtişamı karşısında duyduğu acılarla; rüya dolu geceler kadar hülya dolu günlerle geçirdiğimiz ve hiçbir hikmetine akıl erdiremediğimiz bir hayatımız" olduğunu; hayal ile hayat arasında, atimizden ümidimizi keserek hatıralarımızın genç, güzel ve çıplak vücutlarını okşamaktan başka teselli bulamadığımızı ve sevdiğimiz, beklediğimiz şeyler için ancak Allah'ın lütfundan ümit ettiğimizi ileri sürer (ÇE: 222).

Hisar'ın merkezî roman kişileri anı/denemelerinde hayatlarını ele aldığı bazı kişiler çoğu zaman zihinleri ve gönülleriyle geçmiş zamanın peşinde, umutları ve hayalleriyle ise zamanlarının dışında yaşayan insanlar olduklarından, çoğu kez bir kaybetmişlik duygusu veya sonuçsuz bir bekleyiş içinde bulunmuş olurlar.

Hayal Âleminde Yaşama

Fahim Bey ve Biz romanının anlatıcısı, Fahim Bey'in meymenetsiz şeyleri görmemek isterken sergilediği bakışlardaki ciddiyet, sabitlik ve inadın "hakikati görmek değil, sadece ruhunun sükûnetini muhafaza etmekten ibaret" olabileceğine ve Fahim Bey'in hülyaları ve emelleri yüzünden "hep hakikatin haricinde, ancak bir efsane âleminde kalmaya mahkûm" olacağına hükmeder (FBB: 76).

Fahim Bey, icraat sahasına geçirememişse de birçok işi vaktinden önce düşünmüş ve planlamıştır (FBB: 89). Tasarı ve hayal âleminde hakikat âlemine geçemeyen işlerini “güya hakikaten işliyormuş gibi idare etmek oyununa” başvurmuştur (FBB: 90, 91).

Böylece Galata’daki yazıhanesine kapanmış olan Fahim Bey, hayallerinden ibaret devasa iş projeleri uğrunda çoğu zaman gününü feda etmektedir (FBB: 93).

Fahim Bey, hakikat âlemine her ne kadar kendi iradesiyle geçmemiş olsa da anlatıcıya, talihinde sadece iki hakikatin, “hayal ve ölümün” bulunduğunu söyler (FBB: 118).

Hayal âlemini, cennet görüp seven Hisar’ın merkezî roman kişileri ve o âlemi yücelten anlatıcıları, “hayal gücünün” mekân ve zaman sınırlarına bağlı olmayışı ve dünyadaki mutluluk kaynaklarımızdan oluşuna da dikkat çekerler (FBB: 122).

Düş ile gerçek arasında gidip gelen kahramanların, bu iki dünya arasındaki ayrımı net bir şekilde yapamadıkları için, hastalıklı hâllere sürüklenmeleri kaçınılmaz bir durumdur (Tosun, 2011: 307, 308). Fahim Bey de gerçekleştiremediği iş tasavvurlarını Galata’daki bürosu sayesinde düş dünyasına taşımış; akşamları iş dönüşünde ise hakikati olan evine dönmüştür. Böylece sonunda aklını kaçırmakla itham edilmek pahasına hem hayal hem de gerçekler dünyasında yaşamaya devam etmiştir.

Çamlıca’daki Eniştemiz romanın merkezî kişisi de bir yönü ile hayal âlemini hakikatmişçesine yaşamaktadır. Hacı Vamık Bey, “belki hiçbir şairin cesaret etmeyeceği hülyaları, hiçbir romancının ihtimal vermeyeceği masalları, tam bir kalp huzuruyla, vâki hakikatler gibi” anlatmaktadır. En mütevazı şairlerle romancıları çocukça, züppe, mübalağacı ve yalancı bularak dinlemeyecek olan ümmi kadınlar da deli eniştenin sözlerini, birer hakikatmiş gibi dinlemektedirler (ÇE: 38).

Tıpkı Fahim Bey gibi Hacı Vamık Bey de geleceğe dönük tasavvurlarını zihninde bir hayal âlemine dönüştürmüştür. Deli eniştenin zihni, uzak diyarlardaki memuriyetleri boyunca hep köşkünün tamiri ve imarı ile meşguldür. Anlatıcıya göre o, çoğunlukla ümitlerinde yüzmeye başlar, bazan da ümitsizliğe batarmış (ÇE: 124).

Geleceğe dönük bir kişi olarak tasvir edilen deli eniştenin türlü eşyalarla donattığı köşkü, muhayyilesini sürekli olarak meşgul etmektedir. Deli enişte, “maddiyatı üzerinde billurlaşan bütün bu maneviyat ile bezenmiş” köşkü ile ilgili hayaller kurmaktadır. Bu yönü ile deli enişte, hayal ve ümit âleminde yaşıyor gözükmektedir (ÇE: 176).

Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği romanının merkezî kişisi Ali Nizamî Bey de özgün bir karakter olarak, hayal âleminde hakikat âlemine geçmek bir yana, yaşadıkları ve tercihleri ile sefahat âleminde hayal âlemine, kendisini Bektaşî babası ilan ederek, geçiş yapmıştır (ANB: 56).

Girdiği bu yeni hayatıyla bir yandan da hayat ve hakikatle ciddî münasebetlerinin hepsini kesmiş olan Ali Nizamî Bey, “maneviyatın ummanında” yüzmekte, uçmakta; ömrünün en mesut ve memnun demlerini yaşamaktadır (ANB: 57). Hisar’ın merkezî roman kişilerinin üçünün ortak noktalarından birisi böylece hayal âleminde yaşamak olur.

Hayal Kırıklıkları Yaşama

Abdülhak Şinasi, anı/denemelerinde kendisinin de yaşamış olduğu hayal kırıklıklarına yer vermiştir.

Boğaziçi Mehtapları’nda çocukluğunda hanımların sandallarıyla çıktığı mehtap gezintilerinde, duyduğu nice büyüleyici kelimelerin gerçek manalarını sonradan öğrendiğinde, “Ya? Bu muymuş?” dedirten bir küçümseme hissiyle bir hayal kırıklığının içine düştüğünü belirtir. Hanımların birbirlerine söyledikleri haşmetli kelimelerden “satentilyon”un, Lyon sateni, “filtekos”un İskoçya ipliği, “kreptöşin”un Çin krepisi, “emprime” sözcüğünün de basma demek olduğunu ve hanımların telaffuzlarıyla bu kelimeleri Türkçeleştirdiklerini öğrendiğinde “bu hanımların güzel ağızlarında tam birer hususiyet almış bu metaların” gözünden düştüğünü ve artık hakikatte oldukları gibi kendisi için de adı birer ticaret eşyasına dönüştüklerini söyler (BM: 54).

Fahim Bey ve Biz romanının anlatıcısına göre insanî hayal kırıklıkları yaygındır. İnsanlar, aradıklarını bulmadan, bir günün daha, bozulup zail olduğunu duydukları günün akşam vaktinde âdeta boşa geçen ömürlerin bir habercisi olarak, hem daha çok cesaretli hem daha az müşkülpesent olmaktadır (FBB: 11, 12).

Fahim Bey’in babasının tanıdığı bir Paşa, vaktiyle sadrazam olmuş ve Fahim Bey’e yakında rütbe, nişan, memuriyet veya maaş türünden bir lütfu olacağına dair söz vermiştir. Fahim Bey, nail olacağı bu lütfu gece gündüz bin bir hayal ile düşünerek tam bir sene beklemişse de hiçbir lütfu erememiş; böylece romandaki ilk hayal kırıklığını yaşamıştır. O senenin sonunda sadrazamlıktan azlolunan Paşa’yı ikinci ziyaretinde Fahim Bey, Paşa’ya emrinin galiba bir hata neticesi yerine getirilmemiş ve kendisine ne rütbe ne nişan ne memuriyet ne de maaş verilmemiş olduğunu söylediğinde ise Paşa, Fahim Bey’e “Evet, evladım, doğrusu size hiçbir şey yapamadım. Fakat hiç olmazsa düşündüm ya!” cevabını verecektir. Bu teselli de Fahim Bey’in yaşayacağı avunmalara bir yenisini eklemekten öte bir işe yaramayacaktır (FBB: 15).

Saffet Hanım’ın hayatı da Fahim Bey’in hülyaları yüzünden hayal kırıklıkları ile sürüp gitmektedir. Saffet Hanım, bazı günler, yaşadıkları “bu yoksul hayatı yaldızlayan ve hep yarına kalan zengin olmak hülyasından (...) hülâsa hiçbir vakit gönlünün istediği bir zamana vâsıl olmadan hep fânî olan saatlerin birer birer ve tatsızca geçtiklerini haber veren saatlerden” müthiş bir yorgunluk ve bıkkınlık duymaktadır (FBB: 37).

Fahim Bey, İngiltere’deki iş randevusuna güç bela yetiştiğinde büyük bir nezaketle kabul edilecektir. Fakat kendisine, müessese erkânının toplantı hâlinde bulunduğu ve projesinin görüşülmemesine karar verilmiş bulunduğu; bu yüzden de kendisinin izahat vermesine artık lüzum kalmadığı söylenecektir. Fahim Bey ise “işinin reddolunmasından büyük bir sukutuhayale uğrayarak ve hep aynı yerde, hep vazifesini yapmış, tecrübesini çoğaltmış, hep aynı vaziyette kendini takdir etmiş” olarak kalmaya devam edecektir (FBB: 47, 48).

Hayal âleminde kalakalmanın doğurabileceği bazı tehlikeler vardır. Anlatıcı, bu tehlikeler konusunda uyarılarda bulunur; “hülyalarından aldıkları kâmla ünsiyet ve iktifa edenlerin, hakikatin tehditlerinden hiçbirini ciddîye almamaları ve asıl dertleriyle meşgul olmamaları yüzünden, bir gün kendilerini büyük bir yoksulluğa düşmüş” bulabileceklerini hatırlatır (FBB: 117). Ruhumuzu içtiğimiz su ve yediğimiz ekmek gibi besleyen “emeller ve ümitler” bizi ömrümüzün sonuna doğru birer birer terk ederler (FBB: 125).

Çamlıca’daki Eniştemiz romanının anlatıcısı, yaşadığımız ve yaşayacağımız hayal kırıklıklarının intizam ile işleyen beşerî bir kanun olduğunu; hayatımız boyunca da zekânın ahmaklık, kibarlığın bayağılık, dostluğun sadakatsizlik, yardımın kin, vefakârlığın ise alakasızlık ile karşılık bulacağını ileri sürer (ÇE: 11).

Hacı Vamık Bey’e ömrünün sonuna doğru yeni devrin yöneticileri olan İttihatçılardan bir memuriyet gelmemiştir. Bu yüzden de Hacı Vamık Bey, artık kendisine ihtiyaç hissedilmeyen birisi durumuna düşmüştür (ÇE: 174).

Eşi tarafından mutlak yalnızlığına terk edilen Çamlıca’daki deli eniştenin ömrünün sonuna doğru, kadın ve şehvet delisi olmasıyla birlikte yaşayacağı hayal kırıklıkları da aşk, şehvet ve kadınlarla ilgili olacaktır. Romanın haydut suratlı nihilist tipi muhabbet tellalı Hüseyin Efendi, her defasında deli enişteye güzel bir yüz, gülen gözler ve çıplak bir vücut hayal ettirecek şekilde, yüzünde güzel benleri ve güzel bir vücudu olan kadınlar vaat etmektedir. Fakat zavallı deli enişte, her defasında sukutuhayale uğratılmaktadır (ÇE: 194).

Deli enişte, kendisine övgülü sözlerle vaat edilenlerin yanı sıra bir de resmi gösterilen bir kadın konusunda hayal kırıklığına uğrayacaktır. Muhabbet tellalı Hüseyin Efendi, deli enişteye “geceleyin, belki bir şehvet gecesinde çekilmiş ve pek muvaffak olmuş bir resim” gösterir. Resimde, “kadının pek genç olduğu bir zamanda, yüzü bir âdi hakikat değil, fevkalade bir hayal âleminde” yüzmekte ve kadının saçları “en kıymetli bir başı taçlandırmaya lâyık” görünmektedir. Akşama doğru, bu istenilen kadın geldiğinde ise Hacı Vamık Bey, onda resimdeki kadını bulamaz. Vaatlerdeki körpe ve hayalî kız, şimdi kaba vücutlu sert yüzlü bir kadın olmuştur. Sonuçta, “kadın yanından ayrılınca resmine bakarak mevcudiyetinin mâni olduğu huzuruna sanki tekrar kavuşmuş gibi, asıl sevgilisinin giden o kadın değil, lâkin gelemeyecek olan bu resmi var cismi yok kadın olduğunu, onun asıl hakikati

olan hayaline vücuduyla huzurunun bir mâni olduğunu, zira bu kadının gûya yaşadığı halde, başkalarınca asıl kendinden daha kıymetli olan bu saçlar, bu gözler, bu dudakların artık ölmüş olduğunu ve onlar hakkında duyduğu bütün hislerin tahakkuk edemeyen bir hayal âleminde istekler halinde kalmaya mahkûm bulunduğunu” düşünen deli enişte, ağlayacak gibi olur (ÇE: 196, 197).Hisar’ın merkezî roman kişilerinin ömürleri, tekrar tekrar yaşanan hayal kırıklıkları ile geçmiş olur.

Aldanma, Avunma ve Tutunamama

Çamlıca’daki Eniştemiz romanında Deli enişte, yıllar yılı eşini memuriyetle gezindikleri “yoksul illerde” mamur edeceği köşklerinin hayali ve ona sunacağı rahat ile avutmuştur (ÇE: 124).

Şerife Hanım, serveti için genç kızı Leyla’yı Hacı Vamık Bey’le evlendirmeye çalışmıştır. Leyla ise sonraları kendisine talip olan zengin bir genç tacirle sevişerek evlenmiştir. Deli enişte kısa süre içinde, birkaç zaman Mecnun’u olduğu Leylâ’sını unutuvermiş; hem de “Şerife Hanımın tazyiklerinden kurtulduğuna sevinerek ‘secde-i şükran’a kapanmış, nice dualar” etmiştir (ÇE: 185, 186).

Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği romanında başkalarının Ali Nizamî Bey’i, aklını yitirmekle itham etmelerine karşın anlatıcı, dergâhındaki yeni Ali Nizamî Bey’i eski alafrangalık dönemi hayatından “daha sakin, daha mesut” gördüğünü belirtmektedir (ANB: 54).

Aklını yitirip şeyhliğini ilan eden efendisi Ali Nizamî Bey’i, yalnız bırakmayan Hüseyin Ağa da “haricî âleme artık iyi bakamayan ve onu göremeyen, artık ancak kendi iç âlemini gözetleyen ihtiyarlamış, dermansızlaşmış gözleri” ile bazı hakikatleri görebilmekte ve bazı hükümlere varabilmektedir (ANB: 59, 60).

Anlatıcı, burada tam olarak bir Şanso Pança rolüne bürünen Hüseyin Ağa aracılığıyla, önceki romanlarda ve bu romanda alafrangalık vurgusu yaparak; Batılılaşmayı, şekilcilik olarak algıladığımızı gösterdiği gibi mistisizmi de şekilcilik olarak özümseyip aldığımızı göstermiş, bu durumun kritiğini yapmış olur.

Yaşadığı hayal kırıklıkları, aldanmaları, avunmaları; bekleyiş ve arayış içinde bir ömür sürmesi ile Fahim Bey, tam anlamıyla bir tutunamayandır. Romanın iki ana ögesinin “Fahim Bey” ve “Biz” olarak ayrıştırılması, bir muamma olan Fahim Bey üzerinden insan gerçeğinin asla tam olarak anlaşılamayacağıın gösterilmesi; Fahim Bey hakkında yakın uzak akrabalarının, iş arkadaşlarının ve tanıdıklarının rivayetlerine yer verilmesi; okuyucuyu, Fahim Bey gibi insanların anlaşılamayacağı dolayısıyla tutunamayacağı sonucuna ulaştırmaktadır.

Fahim Bey'i ümit ve teşebbüs zamanlarında görmüş ve tenkit etmiş olanlardan birisi, anlatıcıya, yıllar sonra sırtında açık renk pardösüsü, koltuğunda bir tomar Frenk gazetesiyle Fahim Bey'in, Babiâli yokuşundan bir aşağı bir yukarı inip çıktığını; fakat gene de "bir şeyler olamadığını" söyleyecektir (FBB: 23).

Fahim Bey, Tercüme Odasındaki işine iyi, ciddî, sebatlı nazarlarıyla kimseye görünmeksizin, herkesten önce gelir; orada kimseye görünmeden çalışır ve iş yerinden yine hiç kimseye gözükmeksizin herkesten sonra bir gölge gibi çıkıp gider. Anlatıcıya göre Fahim Bey, âdeta kendisini içlerinde ömrünü çürüttüğü bu idarehanelerin tabî fertlerinden biri addetmemektedir (FBB: 50).

İyilikseverliği, fedakârlığı, samimiyeti, duyarlılığı, alışkanlıkları ve huylarına rağmen kendisinden çoğu kez bir deli, bir tuhaf adam, bir zavallı olarak söz edilmektedir. Kiraladığı yazıhanesinde, fakirliğinden ötürü kapıcıya bahşiş verememekte; ne çay ne su ne de kahve ısmarlayabilmekte; öte yandan hademenin mektepte okuyan oğlunu, kendi işini yoluna koyar koymaz kuracağı şirkete alacağını ve çok küçük olan diğer oğlunu da mektepte okutacağını vadetmektedir. "O, evliya gibidir. Artık bütün gün akşama kadar bir fincan çay, kahve veya bir bardak su bile içmez!" diyen kapıcı, kendisinden pek az bahşiş alabilmektedir. Bu yüzden de kızgınlıkla "Beyim, onu bir Allah kulunun gelip aradığı yok ki! Ona mektup bile gelmez! Zaten bir işi bile yok; o da odasında boyuna uyur!..." diye söylenmektedir. Burada sayılanlar gibi pek çok durum, Fahim Bey'in anlaşılabilir ve tutunamadığının göstergeleridirler (FBB: 51).

Kendisinden, "zaman ile her şeyden önüne geçilmez bir bıkkınlık duyan, hiçbir yol üstünde iki üç seneden fazla ilerleyemeyen, yürüyemeyen birisi" olarak söz eden *Fahim Bey ve Biz* romanının anlatıcısı da tutunamayanlara bir örnektir (FBB: 76, 77).

Ali Nizamî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği romanının, mirasyedi züppelikten Bektaşî şeyhliğine evrilen merkezî kişisi de bir tutunamayandır. Tek mürit sahibi Ali Nizamî Bey'i tanıyan kadınlara göre o, "kafasındaki zaten bir kuş beyni kadar hafif olan beyni 'sırta kadem basmış' " bir zavallıdır. Ali Nizamî Bey'in israf içinde geçen ilk gençlik yıllarından sonra yokluklar yaşaması; kimsesiz kaldığı Şeyhlik döneminde de hayatının yoksulluk ve kimsesizlik içinde geçmesi hep kendi hesapsızlığından kaynaklanmıştır (ANB: 49).

Merkezî roman kişilerinin yaşadıkları hayal kırıklıkları bazen aldanma veya avunma şekillerinde olabilmekte; sonuçta bu kişiler birer tutunamayan karaktere dönüşebilmektedir.

Hakikatle Yüzleşme

Hayaller ve umutlar çoğu zaman hakikatlerle yüzleşmekle son bulur. *Fahim Bey ve Biz* romanında Fahim Bey, terzi Pool'e sipariş ettiği elbiseleri teslim alıp bunların tutarını faturada görünce yeisle karışık bir hayret içinde “Aman Yarabbi! Bu ne çok esvap! Aman Yarabbi! Bu ne müthiş borç!” diyecektir (FBB: 20).

Bursa ovasında pamuk ekimi işi hayali kuran Fahim Bey'in elinde herhangi bir imtiyazı yoktur ve ihtiyaç duyulan toprakların sahipleri köylülerdir; üstelik bu insanlar onu vekil tayin etmemişlerdir. Fahim Bey'in, pamuk işi teklifini sunduğu sermayedar Baron'u ikna edebilmek için de hiçbir teminatı bulunmamaktadır (FBB: 49).

Fahim Bey, her şeye rağmen ve hiçbir hakikatle yüzleşmemek konusunda ısrarlıdır. Vücudunun pek çok azasında ihtiyarlardan kaynaklanan çöküş alametleri belirmesine rağmen Fahim Bey, bütün o belirtileri mevsim şartlarından nükseden hastalıklar olarak yorumlar. Fakat o da ihtiyarlayan her insan gibi her ne kadar kendi gerçeklerinden kaçmaya gayret sarf etse de er geç hakikatlerle yüzleşmek durumunda kalır (FBB: 103).

Anlatıcıya göre gökte yıldız arayan müneccimler gibi yaşayan herkes, en sonunda yolunda açılan bir çukura düşecektir (FBB: 110).

Hakikatle alakası kalmayan insanların, özellikle de yaşlıların gönüllerinde ancak “hatıralar ve ne nedametler” kalmaktadır (FBB: 115).

Çamlıca'daki Eniştemiz romanının anlatıcısı da Fahim Bey'in bin bir emel ve heyecanla gittiği Beyoğlu eğlencelerinden, hakikatle yüzleşmiş bir bezgin olarak döndüğü gibi çocukluğunda gittiği tiyatro ve cambazhane eğlencelerinden “fusunlu bir âlemden yavaş ve yavan bir hâkiliğe” döndüğünü hisseder (ÇE: 93, 94)

Don Kişot

Don Kişot, kuru hakikatler veya hakikatin acımasız sert yüzüyle karşı karşıya gelmenin edebiyat dünyasındaki tipik örneğidir.

Fahim Bey ve Biz romanında anlatıcı, Fahim Bey'in ve onun gibi hayal âleminde yaşayan insanların akıllarının başlarına ancak ölümün eşliğinde geleceğini, hayalperestlerin o anda ezelf ve ebedî aldanişlarıyla yüzleşeceklerini belirtir; ölüm gerçeğinin bile ironik olarak “insanların hayal güçlerinin yitirilmesi sonucu” yaşanmakta olan bir durum olabileceğini söyler (FBB: 124).

Çamlıca'daki Eniştemiz romanında Fransızcasından *Don Kişot*'u tercüme ettiğini anlatıcıya söyleyen Hacı Vamık Bey, "kendini normal bularak ve Don Kişot'la arasında bir sıhriyet sezilebileceğini hiç düşünmeyerek, çocuk gibi onun pek hoşuna gittiğini" belirtmektedir (ÇE: 116). Deli eniştenin "kendi şahsî mevkiinin ıslahı lüzumu hakkındaki imanı" öylesine kuvvetlidir ki "bu yüzden bir yandan müteşebbis ve hamarat, bir yandan da sabırlı ve tahammüllü olmakta" sebat etmektedir (ÇE: 126).

Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği romanının merkezî kişisinin de Don Kişot tipi ile ortak yönleri bulunmaktadır. Yıllar önce ve herkesten evvel Ali Nizamî Bey için "Delidir vesselam!" demiş olan Hüseyin Ağa, Ali Nizamî Bey'in aklını "fennen ve resmen" kaybettiğinin tahakkuk ettiği bir zamanda, ona sahip çıkmış ve tek müridi olarak efendisinin şeyhliğini etrafa ispata kalkışmıştır (ANB: 59).

Anlatıcı, girdikleri yeni hayatları ile roman kişileri Ali Nizamî Bey ve Hüseyin Ağa'nın üstlendiği "Don Kişot" ve "Şanso Pança" rollerini, sonuçta kendisi yorumlar; evrensel insanî aldanişlarımıza, akıllı oluşla deliliğin sınırlarının belirsizliğine dikkat çeker (ANB: 61).

Hisar'ın kendilerinde Don Kişot tiplemesinden izler bulunan merkezî roman kişileri er veya geç yaşadıkları sukutuhayaller sayesinde acımasız hakikatlerle yüzleşmiş olurlar; pişmanlık ve hüznelerini yaşarlar.

Anlaşılmama

Hisar, anı/denemelerinden *Boğaziçi Mehtapları*'nda "Âdem için belki cennetten kovulduğundan beri, istediği gibi anlaşılma saadeti kalmamıştır." demekte ve yaşadığımız haneleri Babil Kulesi'ne benzetmektedir (BM: 112).

Anlaşılamayan hatta yanlış anlaşılan tiplere Hisar, romanlarının yanı sıra hatıralarına da yer vermiştir. *Geçmiş Zaman Fıkraları*'nda yer alan "Âli Paşa" başlıklı tarihî fikrasında, Ali Paşa'nın kısa boyu, zayıf vücudu, büyük başı, cerbezesez sözleri ile az konuştuğunu, konuşurken mahcup olduğunu, ellerini ovuşturduğunu, önüne doğru bakıp hissiyatını açıklayamadığını ve pek nazik olduğu için mürâf zannedildiğini, pek vakarlı olduğu için de kibirli addedildiğini belirtir (GZF: 74).

Hisar'ın anı/biyografilerinde adı anlaşılma ile anılan kişilerden birisi de Ahmet Haşim'dir. Hisar'a göre samimi bir şair olarak Haşim, ilk görünüşü ifade edebildiği için, hayalini ve dilini aşmış ve yeni bir inkılap yapmış sayılır. Bu yüzden bir zaman Stéphane Mallarmé, Paul Verlaine ve Victor Hugo gibi anlaşılma mahkûm olmuştur; şiirleri, kıymetsiz olarak algılanıp duyulmamış; şair, istihzaya uğramış; hatta züppe olarak nitelendirilmiştir.

Abdülhak Şinasi'nin *Ahmet Haşim* biyografisinin “*Şairin Şikayetleri*” bahsinde de Haşim'in, istihfaf edildiğini düşündüğünü; bütün şair ve yazarlar gibi korkunç bir tabiatın mahkûmu olduğunu; aradığı özgürlüğü ve rahatı bulamadığını; başka bir zaman ve muhit ihtiyacı içinde olduğunu; kendisinin de nice tutunamamış ve anlaşılamamış geçmiş zaman şairleriyle aynı kaderi paylaştığını düşündüğünü; mısralarının anlaşmazlıkları karşısında isyan ettiğini ve bunları nesirlerinde ve kimi mısralarında dile getirdiğini anlatır, örneklendirir (AHŞ: 54-57).

Hisar, kendisini de bir anlaşılamayan olarak görmüştür. Mehmet Kaplan'a *Fahim Bey ve Biz* romanı üzerine kaleme aldığı inceleme yazısı dolayısıyla yazdığı teşekkür mektubunda (Ekim 1955) romanın savunmasını yaparken, bazı eleştirileri haksız bulduğunu belirtir ve romanının münektitlerce layıkıyla anlaşılmamış olmasından yakınır. Hisar'a göre *Fahim Bey ve Biz* romanı ne Balzac ve Dostoyevski mektebine ne de romantik akıma dâhil edilmelidir. Kendisi romanında “nisbî ve mütehavvil bir âlem” çizmeye gayret etmiştir. Eleştirmenler romanın özellikle “Biz” kısmını kaale almamışlardır. Rüya bahsini de yargılayacaklarına, o gerçeği toplumsal ve psikolojik boyutlarıyla anlamaları gerekmektedir (*Hece Mektup Özel Sayısı*, 2006: 420, 421).

Anlaşılmama durumu, Hisar'ın merkezî roman kişilerinin üçü için de söz konusu edilebilir. Roman anlatıcılarının, anlaşılmamaları bahsinde en çok yakındıkları kişi ise *Fahim Bey ve Biz* romanının merkezî kişisi Fahim Bey'dir. Anlatıcı, Fahim Bey'e karşın “Biz” dediği bütün bir çevrenin duygu ve düşünce dünyasına kapı aralamaya çalışmış; fakat yine de Fahim Bey'in layıkıyla anlaşılamamış olduğunu roman boyunca göstermiştir.

Anlaşılmaması ve sesini duyuramaması karşısında tek sermayesi temiz duyguları, sözleri ve düşünceleri olan Fahim Bey'i anlatıcı, sonuçta kendi iç sesiyle konuşurmuştur (FBB: 84).

Çamlıca'daki Eniştemiz romanının anlatıcısına göre anlaşılmamanın nedenlerinden birisi, söz konusu kişinin çoğunluğun seviyesini aşıyor olmasıdır. Çoğunluk ancak kendi seviyesinde olanları anlayabilmekte iken bazen en zekilerin en makul sözleri bile anlaşılmayabilmektedir. Çünkü güzeli ve iyiyi ayırt edebilmek de olgun bir zevk seviyesine çıkmış olmayı gerektirmektedir (ÇE: 105).

Anlaşılmamanın ileri ve tehlikeli bir hâli, yanlış anlaşılmasıdır. *Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği* romanının anlatıcısı, annesinden rivayetle, Ali Nizamî Bey'in “o zaman herkesçe cari olan teşrifat kaideleri içinde” selam vermeyi layıkıyla beceremediğinden, yanlış anlaşıldığını ve dostlarının ondan soğuyup uzaklaştığını belirtir (ANB: 39).

Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği romanında, daha önce *Fahim Bey ve Biz* romanında Fahim Bey için yapıldığı gibi, Ali Nizamî Bey adına anlatıcı devreye girecek; kendisini, etrafındaki insanlara sözleri ile anlatamayan, dolayısıyla anlaşılamayan roman kişisi Ali Nizamî Bey'i, hayâlinde konuşturacaktır (ANB: 46).

Anlaşılmama, Hisar'ın eserlerinde özellikle sanatçı duyarlığına sahip isimlerden Ahmet Haşim gibi biyografisini kaleme aldığı kişiler, yazarın kendisi ve öykülediği merkezî roman kişilerinin ortak noktalarından birisi olarak ilk insandan kalan bir miras gibi söz konusu edilmiştir.

İnsanın ve Hakikatin Bilinmezliği

Abdülhak Şinasi yazılarında insan ve hakikat konularını, Bergsoncu felsefe doğrultusunda ele almıştır. Hisar'a ve anlatıcılarına göre zaman kavramı gibi insan ve hakikat de anlaşılması imkânsız varlık ve olgulardır.

Hisar'ın romanlarında yer verilen; bütün ilimlerimize ve tecrübelerimize rağmen, zaman ve onunla irtibatlı olarak insanın ve hakikatin anlaşılmazlığı düşüncesi, hem “önermesel” hem de gizlenen, dolaylı veya ima ile ifade edilen temel “örtük” (Moran, 2000: 278-280) hakikatlerden olduğu söylenebilir.

Hisar rüyaları konu edindiği “*Gölgeler: Rüyalara*” başlıklı bir anı/denemesinde, hayatın kendisinin de “zavallı bir uykuda geçen, bazan pek lezzetli karışık bir rüya” olduğunu; daha vazih ve sağlam bir zamana, şuura erme ümidimizin de olmadığı bu dünyada, bile bile bir rüya hayatı yaşadığımızı; ölürlen bile bütün aşklarımızı ve ömrümüzü böyle hatırlayıp “Meğer bunlar rüya imiş, meğer ben bir rüya görmüşüm!” diyeceğimizi belirtir (TM: 169).

Fahim Bey ve Biz romanında birbirinden farklı gibi görünen pek çok Fahim Bey portreleri çizilmekte ve bu sayede, zaman kavramı gibi insanın da anlaşılamayacağı, tanımlanamayacağı düşüncesi öne çıkarılmaktadır.

Anlatıcı, insanla var olan kimi değerlerin de hakikatiyle anlaşılmasının güçlülüğüne, gerçeklerin birden fazla yüzlerinin olabileceğine, iyilikle kötülüğün sınırlarının tespitinin güçlülüğüne dikkat çeker. Anlatıcıya göre, iyilik de fenalık da güvercinlerin boyunlarındaki tüylerin renkleri gibi iç içe geçen ve morumsu olanların nerede başladığı, güvemsiz olanların nereye kadar devam ettiği; pembemsi olanların nerede bittiği hiç de belli olmayan; hatta geçen rüzgârlara uyarak, daima değişen ve kâh böyle kâh öyle gözüken şeyler gibidir. Zahirî hakikat, sathî ve aldatıcıdır. Geçici hakikatler, hep birer hususiyetten ibarettir. Hakikatin bin bir cephesi, çehresi, manası ve başka başka görünüşleri vardır. Ruhunun itikadıyla yaşayan mutekit ve hayalperest, hakikî hayatını yaşamış olmaz; ancak kendisi için bir hakikat hayatı yaşamış sayılır (FBB: 130, 131).

Çamlıca'daki Eniştemiz romanında da insanın tam olarak anlaşılmayacağı, bilinemeyeceği sorununa temas edilir. Zaman ve insan konularında olduğu gibi bilgi ve hakikat konularında da kanaatlerimizin ve vardığımız sonuçların göreceli olduğu vurgulanır.

Anlatıcı, Hacı Vamık Bey'in hayatında; delilikleri, tuhafıkları, merakları, maceraları, korkuları, inançları, hurafeleri; hatta işlerinin içyüzlerinin aktarılmasına rağmen hâlâ bazı bilinmeyen noktalar bulunduğu dikkat çeker. Arabistan hatıralarını anlatan deli eniştesi için, "Bana hâtıralarının hudutlarında sırlarla örtülü kısımlar var gibi gelirdi." diyen anlatıcı, eniştesinin öyküsü karşısında, eski insanların kendilerine meçhul olan dünya hudutları karşısındaki korkuları gibi bir hisse kapılır; eniştesinin anlattıklarında "hikâye edilmez kısımlara vardığını" duyar (ÇE: 150).

Anlatıcı, gözlerimizin, hakikat dediğimiz bu dünyayı gördüğü anda onu derhal kendimize göre tahrif etmeye başladığını; gözlerimizin ancak kendimize göre olan şeyleri gördüğünü ve bu yüzden dünyada herkesin bulduğu hakikatin ancak "kendi bakışlarının olduğu kadar hususî" olabileceğini ileri sürer (ÇE: 186).

Anlatıcı, *Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği* romanında, Ali Nizamî Bey'in sayıları kırk çift kadar olan ayakkabılarını, nitelikleri ve işlevleri ile uzun uzadıya anlatır; onları, farklı insan tipleri ve ruh hâlleri ile özdeşleştirir. Anlatıcıya göre bu ayakkabılara uzaktan bakılınca, çokları bir şahsiyet ve hüviyet sahibi görünmektedir. Bir kısmı, vücutları irice ve kıvrak gençlere; bir kısmı artık yaşlanmış, yıpranmış, burkulmuş ihtiyarlara benzemektedir. Bir kısmı okumuş, hattâ çokbilmiş; bir kısmı, beceriksiz, pısrık gözükmektedir. Bir kısmı zarif ve gösterişli insanlar gibi hazır ve yerli yerinde durmakta; bir kısmı hödük insanlar gibi küt bir eda ile kalmaktadır. Bir kısmı hamarat, yürümek, koşmak arzusuyla neşeli; bir kısmı tembel, yorgun ve dinlenmek ihtiyacıyla mihlanmış görünmektedir. Bir kısmı resmî, kibar, sadakatli, vefalı yüzler taşımakta; bir kısmı ise orta hâlli ve sıradan insanlar gibi, birbirinden farksız ve şahsiyetsiz gözükmektedir.

Anlatıcının "kargaşa, sürü, kabile, halk" olarak nitelediği bu ayakkabılar onda, ilk görüşte bir durgunluk ve dargınlıktan sonra "müstesna bir intibah husule" getirmiştir (ANB: 34).

Daha önce *Fahim Bey ve Biz* romanında, Fahim Bey'in gördüğü rüyasında bazı işaretler ve müjdelere olabileceği konusuna değinen anlatıcı, *Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği* romanında Ali Nizamî Bey'in, birbirinden ayrılmış insanlar ve medeniyetleri temsil eder gibi duran çeşit çeşit ayakkabıların da "felsefî ve remzî bir surette", "bir müddet sonra, içlerinde kaynaştığı gizli gizli duyulan bir kuvvetin yardımıyla, yine yollarına devama başlayacakları" hissine kapılır:

"Derinlerin hem gizli, hem amansız ikna kuvvetiyle iman ediyordum ki, şehir ve hayat yollarının sonsuz bir taaddüdü vardır. Ve insan adımlarının tenevvüü müthiştir. Gözlerime, nice farklarla, hep birden çarpan bu yolların çokluğuna, bu hususiyetlerin tenevvüüne hayran oluyordum. Bana bu heyecanı veren de işte bu toplu görünüş ve bu intizarın bir gün inkılâp edeceği davranıştı. Dünyanın birbirinden ayrılan ve uzaklaşan yollarını hep birden önüme serer gibi duran bu manzarayla, sanki birdenbire, dünya kargaşalığını, kalabalığını, ihtilâflarını, azametini görmüş, hem de katî bir intihabın zorluğunu, zira tutulan yolun bizi diğer yolları terk etmeye cebrettiğinden, bize vereceği

tereddütleri, acıları, nedameti, zahmeti ve daüssılayı hep birden duymuş ve anlamış gibi olmuştum.” (ANB: 36).

Bu sözler anlatıcının, yok olmasına gönlünün rıza göstermediği geçmiş zaman medeniyetinin yeni medeniyette yaşamaya devam etmesi arzusunun da itiraflarıdır.

Sonuç

Abdülhak Şinasi'nin romanlarında, anı/denemelerinde ve anı/ biyografilerinde zaman ilerledikçe daha önce ebediyet, geçmişi yaşatma arzusu ve güvenme ihtiyacı içindeki nice insan, kendisini daha önce hatırına pek getirmediği fanilik hissi, yokluk ve unutulma endişesi, ölüm korkusu, inanma ihtiyacı, ahiret düşüncesi içinde bulur. Hayatla yüzleşme başlar. Hayatı anlamsız kılan ve kaçınılmaz olan ölüm her şeyi unutturur ve unutma bazen ölümün acısına karşı bir çare olur. Ölüm bir ceza, insan ise bir mahkûm gibi görülür. Çaresiz insan, hatıralara sığınır. Umutlarıyla ve hayalleriyle hep biraz atide yaşayan, yaşadığı zamanın umduğu saadeti veremeyeceğini düşünen, değer ve zenginlikleri hâlde bulamayan, bazen muasırlarını küçümseyen insan, daha maddiyatçı bir hayat olarak gördüğü hâlden kaçır; rüyaya, hülyaya veya hatıraya sığınır. Bazen de yaşadığı hayal kırıklıkları ve tecrübeleri onu, mahremiyetlere gebe bir bilinmez olarak görülen gelecekte de ümitsiz kılar.

Hisar'ın merkezî roman kişileri hayal ve hülya âleminin birer mensubu olduklarında yaşadıkları zamanın dışında sayılırlar. Yalnızlaşır ve yanlış anlaşılırlar. Bazen de kendilerini cennetten kovulan Âdem gibi ezeli ve ebedî bir sürgün hissi içinde bulurlar. Ömürleri sonuçsuz bekleyişler ve arayışlar içinde geçer. Genellikle ömürlerinin önemli bir bölümünü hayal âleminde yaşarlar. Yine de bu insanlar için umutları, emelleri, hayalleri ve rüyaları tükenmeyen hazineleridir. Dış dünyada gerçekleştirilemeyen arzular ve hayaller iç dünyada büyütülerek yaşatılır. Bu durum romanlarda en sonunda dışarıdan delilik olarak nitelenir. Umutlar yerini hayal kırıklıklarına ve ümitsizliklere bırakır. Maneviyat maddiyata mağlup olur. Eşin dostun, meslek erbaplarının, yönetenlerin; geçip giden güzelliklerin ve tutulmayan sözlerin sebep oldukları hayal kırıklıkları yalnızlıklarını artırır, mutlaklaştırır. Hayaller, sonuçta yüzleşilen kuru hakikatlere mağlup olur. Gönüllerde hatıralar ve pişmanlıklar, elde avuçta ise yokluklar, yoksulluklar kalır. Hakikatle bağları koştukça ve iç dünyalarına gömüldükçe daha çok anlaşılmaz olurlar. Alışamadıkları hayatta, zamanı hesaplayamaz ve hesaba katamaz duruma düşerler. Aldanmalar ve avunmalar, tutunamamaya dönüşür. Bu türden insanî hâller, Hisar'ın eserlerinde roman kişilerinin yanı sıra biyografisini kaleme aldığı Ahmet Haşim, Abdülhak Şinasi'nin kendisi ve başka kişiler için de söz konusu edilir.

Kaynakça

- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hece Mektup Özel Sayısı, (2006). Ankara: Hece Yayınları
- Hisar, A. Ş. (2005). *Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği*, İstanbul: YKY.
- Hisar, A. Ş. (2006). *Geçmiş Zaman Fıkraları*, İstanbul: YKY.
- Hisar, A. Ş. (2006). *Geçmiş Zaman Köşkleri*, İstanbul: YKY.
- Hisar, A. Ş. (2006). *Ahmet Hâşim: Şiiri ve Hayatı*, İstanbul: YKY.
- Hisar, A. Ş. (2008). *Fahim Bey ve Biz*, 3. Baskı, İstanbul: YKY.
- Hisar, A. Ş. (2008). *Çamlıca'daki Eniştemiz*, 2. Baskı, İstanbul: YKY.
- Hisar, A. Ş. (2010). *Boğaziçi Yalıları*, 2. Baskı, İstanbul: YKY.
- Hisar, A. Ş. (2010). *Boğaziçi Mehtapları*, 5. Baskı, İstanbul: YKY.
- Hisar, A. Ş. (2010). *Türk Müzeciliği*, (Yayına hzl. Necmettin Turinay), İstanbul: YKY.
- Moran, B. (2000). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tosun, N. (2011). *Modern Öykü Kuramı*, Ankara: Hece Yayınları.